

УДК 371.134:81'243

← Ольга Котенко →

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

А У статті визначені та обґрунтовані професійно значущі якості майбутнього вчителя іноземної мови. Уточнено сутність педагогічної майстерності сучасного вчителя іноземної мови з урахуванням суспільних трансформацій.

Ключові слова: професійно значущі якості, педагогічний вищий навчальний заклад, професійна компетентність вчителя іноземної мови.

Ольга Котенко. К проблеме формирования профессионально значимых качеств будущего учителя иностранного языка.

А В статье определены и обоснованы профессионально значимые качества будущего учителя иностранного языка. Уточнена суть педагогического мастерства современного учителя иностранного языка с учётом общественных трансформаций.

Ключевые слова: профессионально значимые качества, педагогическое высшее учебное заведение, профессиональная компетентность учителя иностранного языка.

Olga Kotenko. The problem of forming the professional significant qualities of future foreign language teacher.

S The article focuses on the problem of forming the professional significant qualities of future foreign language teacher. They are defined and grounded. It is made more precise the point of the modern foreign language teacher's pedagogical skills according to the social transformation.

Key words: professional significant qualities, Higher pedagogical educational establishment, foreign language teacher's professional competence.

Постановка проблеми. Зміна парадигми системи вищої освіти в Україні, що передбачає перехід від усталеного розуміння її провідної функції як процесу та результату засвоєння стандарту освіти у вигляді знань, умінь, навичок, компетенцій, компетентностей до розгляду освіти як безперервного процесу розвитку та становлення особистості майбутнього вчителя, вимагає сьогодні від науковців знаходження шляхів формування засобами навчальних дисциплін пізнавальних потреб і здатностей студентів, удосконалення їхньої мотиваційної та емоційно-вольової сфер, розвитку соціально та професійно важливих якостей майбутніх освітян. У колі наукової проблематики вищої освіти гостро постає питання підготовки майбутніх учителів, зокрема вчителів іноземних мов, з точки зору не лише досконало сформованої методичної та фахової компетенції, що є важливими структурними компонентами професійної компетентності будь-якого вчителя. Важливим є формування фахівця з точки зору не просто освіченості як фундаменту для розвитку особистості, а всебічного розвитку, в структуру якого входять освіта й виховання. Адже ядром такої розвивальної освітньої стратегії є дієвість і відповідальність майбутнього вчителя замість поінформованості, метою – його професійний розвиток.

Аналіз публікацій. Проблема підготовки вчителя, формування його професійно значущих якостей є актуальною впродовж десятиріч. На початку ХХ століття вчитель позиціонувався як організатор освітньої справи, пізніше, в період домінування комуніс-

тичних ідей характеризувався як такий, що здійснює навчання та виховання в дусі панівної ідеології. Сьогодні функції вчителя значно ширші, вони виходять за рамки лише досконалого рівня володіння в предметній галузі, оскільки мова йде про вчителя як координатора процесу навчання, в основі якого знаходиться не учень, як об'єкт педагогічного впливу, а навчальний предмет з усією палітрою можливостей впливати на розвиток особистості учня своїм змістом.

Як виявив аналіз науково-педагогічної та психолого-педагогічної літератури домінуючими якостями вчителя, з професійної точки зору, вважаються: мобілізаційні, конструктивні, дослідницькі, організаторські, інформаторські тощо. Особливого акценту надано педагогічному передбаченню, прогнозуванню власної педагогічної діяльності, саморегуляції, креативності, рефлексії, комунікативності, толерантності, діалогічності тощо (В. Краєвський, Н. Кузьміна, А. Леонтьєв, А. Маркова, А. Щербаков та ін.). Проблемою організації навчального процесу у педагогічних ВНЗ опікувались у своїх дослідженнях С. Архангельський, В. Бобрицька, В. Буряк, М. Гриньова, В. Ковальчук, Л. Хоружа та ін. Специфіку підготовки майбутніх учителів іноземної мови з урахуванням глобалізаційних процесів досліджували у наукових доробках І. Лощенова, І. Москальова, М. Тадеєва, Н. Якса та ін.

Як відомо, професіоналізм учителя визначається вміннями формувати педагогічні задачі на основі аналізу педагогічних ситуацій і знаходити оптимальні

способи їхнього вирішення. Однак швидкоплинність сучасних життєвих перетворень призводить до постійного оновлення вимог до затребуваних професійних якостей педагога.

Закон України «Про загальну середню освіту» (2006 р.) визначає вчителя як особу «з високими моральними якостями, яка має належний рівень професійної підготовки, здійснює професійну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний і психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах системи загальної середньої освіти» [8].

Беззаперечним є той факт, що процес підготовки сучасного професіонала не повинен зводитись лише до оволодіння базовими знаннями та вміннями в певній галузі. Як зазначає Н. Голуб [2, с. 60], «відповідно до умов реформування сучасної освітньої ідеал радикально відрізняється від класичного, що базується на енциклопедичному знанні. Визначальною його особливістю вважають орієнтацію на вміння користуватися вже накопиченими суспільством знаннями, здатність людини творчо їх примножувати, спиратися на них у своїй діяльності. З урахуванням загальноосвітніх тенденцій до зміни основної парадигми освіти починає формуватися самостійна проблема властивостей, якостей учителя, що забезпечують ефективність його діяльності».

Метою статті є визначення та обґрунтування сутності професійно значущих якостей майбутнього вчителя іноземної мови, що є актуальними згідно із сучасними світовими трансформаціями та запитам суспільства.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблему професійно значущих якостей майбутнього вчителя іноземної мови, формування яких має розпочинатись у стінах ВНЗ слід, на наш погляд, звернутись до тлумачення поняття «якості особистості». В Енциклопедії освіти зазначено, що це змістові ознаки особистості як форми існування психіки людини, котра є цілісністю, здатною до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції та наділеною власним унікальним і неповторним внутрішнім світом [5, с. 1019]. Таким чином, спираючись на зазначене визначення, спробуємо виокремити професійно значущі якості в структурі особистості майбутнього вчителя, зокрема вчителя іноземної мови.

Традиційно, професійно значущі якості будь-якого вчителя розглядаються у контексті визначення структурних елементів професійної компетентності вчителя (Н. Гузій, Г. Колінець, А. Маркова). Зміст поняття «компетентність» учителя, на думку науковця Н. Волкової [4, с. 486], визначається рівнем його професійної освіти, досвідом, такими особистісними якостями як прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, вмотивованість і відповідальне ставлення до справи.

Таким чином, можна констатувати, що під поняттям «професійна компетентність» учені розуміють як комплекс знань і професійно значущих особистісних якостей педагога. Для досягнення певного рівня професіоналізму майбутньому вчителю іноземної мови, необхідний цілий комплекс не тільки теоретичних знань і вмінь, а й практичних навичок реалі-

зації психологічних дидактичних і методичних положень у галузі теорії навчання та виховання. А поряд із зазначеними навичками важливим чинником є наявність навичок соціально адаптованої поведінки в колективі (спілкування з дітьми, організаторські та просвітницькі якості), навички самоосвіти, саморозвитку [3; 7]. Оскільки гартування професійних якостей учителів відбувається у вищому навчальному закладі, багато завдань необхідно вирішувати саме в цей період. Не останню роль у визначенні якості навчання у ВНЗ відіграє рівень особистісного розвитку тих, хто навчається, їхньої якості (педагогічний такт, здатність педагога до рефлексії, толерантність, дипломатичність, терпимість тощо).

Ми визначили професійну компетентність учителя іноземної мови як інтегроване утворення його особистості, яке синтезує в собі необхідні компетентності (практично-методична, психолого-педагогічна, особистісно-мотиваційна) та відповідні компетенції (мовна, мовленнєва, лінгвокраїнознавча, дискурсивна, соціокультурна, комунікативна, здатність до самоосвіти, самопізнання, полікультурність, діалогічність тощо), взаємовплив яких сприяє ефективній педагогічній взаємодії у процесі вивчення предмета.

Оскільки розгляд заявленої теми статті знаходиться у межах навчального процесу у педагогічному ВНЗ, у такому випадку формування професійної компетентності студента – майбутнього вчителя іноземної мови є основним показником якості освітнього процесу у цьому навчальному закладі. Професійне становлення майбутнього вчителя іноземної мови, розвиток його професійної компетентності стає можливим через формування відповідних компетенцій, структурними елементами яких є конкретні професійні та особистісні якості, узгоджені із соціальним запитом суспільства на вивчення іноземних мов, а також глобалізацією та інтеграцією світової спільноти. Зважаючи на представлене визначення професійної компетентності вчителя іноземної мови варто, на нашу думку, зупинитись на детальному розгляді тих якостей, що є ключовими у процесі досягнення вершин його педагогічної діяльності.

З метою диференціації професійних якостей ми умовно розділили їх на рівні, що знаходяться по відношенню один до одного в ієрархічній залежності і суголосні зазначеним вище компетентностям: практично-методичній (до неї відносяться якості першого рівня), психолого-педагогічній (якості другого рівня), особистісно-мотиваційній (якості третього рівня).

До якостей першого рівня відносяться ті, що передбачають наявність методичних знань з іноземної мови, вміння правильно визначати зміст і доцільність навчального матеріалу, принципи, методи, види роботи у процесі оволодіння іноземною мовою, здатність до врахування рівня підготовки учнів до сприйняття іншомовного мовлення, їхні психофізіологічні особливості: темперамент, індивідуальний стиль навчання – тобто предметні якості. Безперечно, важливими є практичні якості майбутніх учителів іноземної мови. До таких можна віднести: сформованість комунікативних умінь, що передбачає практичне володіння іноземною мовою з точки зору

нормативності, автентичності, образності, стилістичності іншомовного мовлення, обізнаність у соціокультурних, лінгвокраїнознавчих особливостях країн, мова яких вивчається [1].

Виклад практичних і методичних основ навчання іноземних мов закладаються у межах теоретико-прикладних дисциплін у педагогічних ВНЗ, як от: «Методика викладання іноземних мов»; «Теоретичні основи іноземних мов»; «Країнознавство»; «Практика усного та писемного мовлення» тощо.

Предметно-практичні якості майбутнього вчителя іноземної мови першого рівня є підвалиною для формування якостей другого рівня – психолого-педагогічних, оскільки, на наше переконання, жодна з міцно сформованих методичних і практичних якостей не є запорукою ефективності та результативності педагогічної діяльності вчителя іноземної мов у разі відсутності здатностей до передбачення, прогнозування результатів педагогічної діяльності, рефлексивних, регулятивних навичок, саморегуляції, креативності, інноваційного потенціалу, новаторських умінь.

Напрочуд важливими, у контексті сформованості психологічних якостей, є вміння вчителя іноземної мови відповідно до педагогічної ситуації адекватно вирішувати проблеми учнівського колективу в процесі формування іншомовної комунікативної компетентності на засадах диференційованого та індивідуального підходів до навчання. У форматі навчання у ВНЗ формуванням психолого-педагогічних якостей майбутнього вчителя іноземної мови опікується цілий арсенал дисциплін: «Дидактика»; «Педагогіка»; «Педагогічна майстерність»; «Психолого-педагогічні основи викладання іноземної мови» тощо.

Нарешті, дискутуючи про професійно-важливі якості третього рівня, мусимо зазначити, що саме особистісно-мотиваційні якості майбутнього вчителя іноземної мови знаходяться у площині невизначеності з точки зору сформованості у прикладному значенні. Оскільки мова йде про формування засобами навчальних дисциплін світоглядних орієнтирів майбутнього вчителя іноземних мов, його ціннісних парадигм, емоційно-вольової сфери.

Зважаючи на специфіку предмета «Іноземна мова» актуальності набувають такі якості майбутнього вчителя іноземної мови: полікультурність, толерантність, діалогічність, дипломатичність, широка культурологічна освіченість тощо. Особливої уваги слід приділити полікультурності майбутнього вчителя іноземної мови, оскільки глобалізація світового освітнього простору, міжнаціональні та міжетнічні конфлікти, широкий поступ упровадження інноваційних технологій навчання на всіх етапах, наміри нашої держави ввійти у європейський освітній простір зумовлюють визначати й узгоджувати зміст навчання у ВНЗ з точки зору формування засобами навчальних дисциплін

цієї якості. На нашу думку, саме полікультурність поряд із такими якостями як толерантність, діалогічність, дипломатичність становить основу для розвитку полікультурної компетентності, що є також важливим структурним компонентом професійної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов.

Ми розуміємо полікультурність як особливий системотворчий компонент у структурі особистості, що передбачає визнання багатоманітності культурного простору та здатність до міжкультурної взаємодії [6]. Ознаками сформованості такої якості є мовний та етнокультурний плюралізм, відкритість особистості до впливу та взаємодії з іншими культурами, зняття бар'єрів ізоляції в контексті глобалізації світового простору.

Висновки. Формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя іноземної мови обумовлено як зовнішніми факторами (необхідність урахування світових і суспільних тенденцій), так і внутрішніми факторами (вікові, індивідуальні особливості студента – майбутнього вчителя іноземної мови, його практичний і життєвий досвід).

Переконані, що сьогодні сутністю педагогічної майстерності вчителя іноземної мови є особистість педагога, поліцентричність його світоглядної позиції, здатність виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей, тож і зміст навчання у педагогічному ВНЗ має узгоджуватись із сучасними соціальними запитами через відмову від суто академічної спрямованості та орієнтуватись на розвивальну освітню стратегію, що передбачає всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця.

Проведений аналіз змісту навчальних дисциплін деяких педагогічних ВНЗ виявив здебільшого орієнтири лише на формування предметно-практичних і психолого-педагогічних якостей майбутнього вчителя іноземних мов. Тож **перспективи подальших досліджень** вбачаємо у розробці новітніх методів формування особистісно-мотиваційних якостей майбутнього вчителя іноземних засобами дисциплін, визначених змістом навчання у педагогічних ВНЗ.

Література

1. Бігич О. Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземних мов в початковій школі. – К.: Ленвіт, 2006. – С. 11–32.
2. Голуб Н. Ретроспектива і перспектива ідеалу вчителя / Н. Голуб // Укр. мова і л-ра в шк. – 2007. – №7/8. – С. 60–65.
3. Гузій Н. В. Основи педагогічного професіоналізму: навч. посіб. / Н. В. Гузій. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2004. – 156 с.
4. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Н. П. Волкова. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Академвидав, 2009. – 616 с.
5. Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Котенко О. В. Розвиток полікультурної компетентності вчителів світової літератури в системі післядипломної освіти [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. В. Котенко; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менеджменту освіти» АПН України. – К., 2011. – 20 с.
7. Москалева Н. С. Технология профессионально-направленного обучения в подготовке учителя иностранного языка // Иностранные языки в школе. – 2007 – №7. – С. 78–82.
8. Про загальну середню освіту: Закон України: за станом на 28 серп. 2006 р.: офіц. вид. / Верховна Рада України. – К.: Парламент. вид-во, 2006. – 34 с. – (Серія «Закони України»).